

Tema 1: Zwitter, Fran: Francuske revolucionarne ideje u zapadnim jugoslovenskim zemljama u vreme francuske revolucije i Napoleona I

V času, ko se je v Franciji začnela revolucija, je bila Avstrija v veliki krizi. V zunanji politiki je dosegla določene vojaške uspehe proti Turčiji, vendar pa je z Rusijo nista uspeli zlomiti. Istočasno pa je Prusija pripravljala napad na Avstrijo.

Reforme Jožefa II so povzročile upor v Avstrijski Nizozemski (današnja Belgija), kjer se proti avstrijskem absolutizmu borijo tako zagovorniki starih privilegijev kot francoske revolucije. Upor pa se je pripravljala tudi na Madžarskem. Takšne so bile razmere v katerih se je Leopold II (1790-1792) odločil za spremembo zunanje politike: zbližal se je s Prusijo, mir v Svištovu s Turčijo 1791.

Notranja politika: dejstvo je, da so bile mnoge terezijansko-jožefinske reforme napredne ter da glavno opozicijo predstavljajo fevdalci, ki želijo obnovo starega sistema. V Ogrski je z obnovo sistema pred Jožefom II izginil tudi nemški jezik v funkciji državnega jezika (obnovi se latinski=latinščina?), vendar začnejo počasi uvajati madžarski jezik na ozemlju celotne Ogrske (protestirajo Hrvati in nemški Sasi). Opozicija proti centralizmu avstrijske birokracije se je v nekaterih pokrajinah med drugim odražala tudi kot zainteresiranost za nenemške jezike. Tudi v zahodnih pokrajinah Monarhije se kaže tendenca, da fevdalci (=zemaljski stalež?) prevzamejo upravo in sodstvo v svoje roke. Pri tem se poslužujejo terminologije francoske revolucije in trdijo, da so predstavniki naroda, ter da je država nastala na temelju dogovora med vladarjem in narodom. Na drugi strani pa imamo pristaše jožefinizma, ki želijo v stanovih (stalež?) videti predstavnike meščanstva in kmetov.

Zaradi radikalnih tendenc ogrskega sabora Leopold II ustreže ogrskim Srbom (ki se bojijo neomejene oblasti ogrskega plemstva) ter leta 1790 skliče Temišvarski sabor ilirskih narodov (pravoslavni Srbi in Romuni), kjer imajo Srbi vodilno vlogo. Temišvarski sabor:

- ni revolucionarna skupščina;
- ne pojavljajo se protiavstrijska stališča ter tipične ideje francoske revolucije;
- skliče ga kralj;
- predseduje mu kraljev zastopnik baron Schmidfeld;
- sestavljajo ga po 25 predstavnikov duhovščine, meščanov, vojakov in plemičev.

Poleg umirjenih nasprotnikov (višja duhovščina, plemiči, menihi=klauderi?) je v Srbiji delovala tudi skupina »nacionalistov« (nižja duhovščina, meščani in vojaki), ki želi v sporazumu s Schmidfeldom poseben teritorij ločen od Ogrske (Banat – Leopold II zavrne), posebno pisarno zadolženo za Srbska vprašanja na avstrijskem dvoru (obstaja od 1791 do 1792), ter da se v primeru ukinitve Vojne krajine, za graničarje? ustvari posebna organizacija.

Kranjski stanovi? marca 1790 zahtevajo ukinitve prve jožefinske reforme, ki se nanaša na davčno in **urbarialno**? regulacijo Jožefa II (dohodek kmetov se oceni v denarju, pri čemer kmetu ostane 70% prihodka, 17% fevdalcu, 12%državi); prenehale pa bi se tudi vse obveznosti v naturi in tlaki brez kakršnihkoli odškodnin. Do ukinitve prve jožefinske reforme pride že maja 1790, kar povzroči med kmeti veliko nezadovoljstvo, ki privede do uporov. Center upora je bil slovenski del Štajerske ter Dolenjska, sodelovalo pa je nekaj tisoč kmetov. Upor je bil zadušeno konec julija 1790, vendar pa za razliko od prejšnjih uporov ni prišlo do smrtnih obsodb proti upornikom (zasluga Leopolda II).

Leopold II je pozval vse stanovne, da povedo svoje mnenje o obnovi stanovske ureditve ter sporočijo svoje prošnje in pritožbe. Kot rezultat tega poziva so nastale spomenice posameznih pokrajin – za Kranjsko jo je napisal Linhart: kritika jožefinskih birokracije, brani privilegije plemstva, vendar zelo malo kritizira druge vidike jožefinskega sistema (Linhart naj bi napisal spomenico po diktatu in naj ne bi odražala njegovega mnenja). Obstajajo tudi drugi elaborati kranjskih plemičev, ki so veliko bolj radikalni: ukinitev splošne šolske obveznosti ter svobode tiskanja, predvsem o verskih vprašanjih (že pod vtisom novice o revoluciji v Franciji). Stališče Žiga Zoisa se leta 1789 (pod vtisom Francoske revolucije, kmečkih uporov, mogoče tudi zaradi Linhartovega vpliva) spremeni iz fevdalističnega v kmetom bolj naklonjenega. Zois ni nikoli postal frankofil vendar je že v obdobju **reakcije** v Avstriji leta 1793 izrazil mnenje, da bo cesar Franc s svojo politiko naredil več škode kot koristi.

O širši politični razgledanosti lahko govorimo le pri plemstvu in duhovščini, ki so proti francoski revoluciji, nikakor pa ne moremo govoriti o razgledanosti pri malomeščanstvu. Na drugi strani pa imamo posameznike, ki že pripadajo kapitalistični buržoaziji (odvetniki, zdravniki, novi državni uradniki in oficirji). Njihovo mnenje odražajo nekateri takratni časopisi, ki najprej gledajo na francosko revolucijo s simpatijo (objavijo: pesem o padcu Bastilje; Deklaracijo o človekovih in državljskih pravicah), po letu 1789 pa izražajo do nje negativno stališče (verjetno gre za vladni ukaz). Glavni predstavnik upora proti stanovski reakciji je bil ljubljanski odvetnik J. Lukman, ki raziskuje zlorabe fevdalcev na Kranjskem. Napisal je 3 spomenice v katerih predlaga ustanovitev komisije za reševanje kmečkih vprašanj. Proti njemu nastopajo kranjski fevdalci in kranjski stanovi, ki trdijo, da Lukman poziva k vstaji.

Začetki slovenskega narodnega preporoda segajo 20 let pred francosko revolucijo, pa tudi kasneje predstavniki preporoda niso nujno zagovorniki francoske revolucije. Preporod je v bistvu kulturno gibanje (slovnica, zgodovina, jezik). Linhart je napisal edini politični tekst (1791 leta) pred smrtjo Leopolda II, kjer pravi, da predstavljajo Slovani večino prebivalstva Avstrije, da je treba pretehtati kaj pomenijo Slovani Avstriji ter kaj lahko še postanejo. V obdobju do smrti Leopolda II so francoski revoluciji vedeli nekaj tisti, ki so brali časopise, zelo verjetno pa so nekaj vedeli tudi kmetje, vendar pa dokazov o direktnih povezavah s Francijo. Lukmanovo delovanje v prid kmetov ima značaj pravnega boja, spomenice pa naslavljajo direktno na Leopolda II, čeprav nasprotniki trdijo, da pripravljajo vstajo. Lukman je sicer pod vtisom francoske revolucije vendar meni, da se da cilje francoske revolucije doseči s temeljitimi reformami in brez nasilja.

Na ozemlju celotne takratne Avstrije imamo na eni strani imamo tabor stanovske opozicije, ki bi želela, da se vzpostavi vsaj stanje pred terezijansko-jožefinsko reformnim obdobjem. Obstaja v vseh državah, najmočnejša pa je na Ogrskem in na Hrvaškem. Njihovo stališče je nastrojeno proti francoski revoluciji, čeprav občasno govori o »narodu«, ki je sklenil dogovor z vladarjem ter da ta narod predstavlja plemstvo.

Na drugi strani so prejšnji privrženci Jožefa II, ki želijo vsaj v neki obliki spet uvesti davčno in urbarialno regulacijo, s čemer bi kmetje gospodarjem plačevali obveznosti le v denarju. V sistemu Jožefa II (zagovornik absolutistične morarhije s katero upravlja birokracija, ublažen fevdalni sistem, katoliška cerkev je še vedno državna cerkev) obstajajo določene podobnosti s francosko revolucijo, vendar pa so razlike večje kot podobnosti. Po smrti Jožefa II prihaja do novega jožefinizma: ni več za ukinjanje stanov, temveč za njihovo modernizacijo – v **županijske** skupščine Hrvaške in Ogrske bi prišli

tudi kmetje in meščani. Leopold II je z njimi vzdrževal vezi predvsem zato, ker je upal, da bo s pomočjo predstavnikov meščanov in kmetov onemogočil opozicijo (plemstvo). Navdušenje nad francosko revolucijo sicer obstaja, vendar je zelo sporadično.

Leta 1792 je prišlo do spremembe političnega sistema (smrt Leopolda II, francoska revolucija, vojna Avstrije proti Franciji). V notranji politiki Avstrije govorimo že o predmarčnem obdobju (glavna osebnost cesar Franc). V zahodnih pokrajinah se reforme Jožefa II večinoma ohranijo (z izjemo najradikalnejših), v upravi odloča birokracija, medtem ko so na Ogrskem (vključno s Hrvaško) reforme Jožefa II ukinjene in se obnovi avtonomija sabora.

Spremenila se je tudi vladajočih (**vladajuča**) ideologija: zdaj ni več nevarna konzervativna opozicija reformnega obdobja (monarhi, plemiči, stanovi), nevarni so predvsem tisti, ki se v svojih pogledih na državo in družbo preveč nagibajo k francoski revoluciji. Policija dobiva vedno več pristojnosti (cenzura). V nastali situaciji novi jožefinci ugotovijo, da njihove ideje niso uresničljive – en del postane pasiven, medtem ko drugi del preide v ilegalo in šele s tem se pravzaprav začne gibanje privržencev francoske revolucije v Habsburški monarhiji.

Prvo poročilo o naklonjenosti prebivalcev jugoslovanskih pokrajin do idej francoske revolucije sega v leto 1790, ko so graničarji (ki so dušili vstajo v Belgiji) v pismih izražali navdušenje nad francoskimi idejami o svobodi. Situacija se je ponovila po letu 1792, ko je Avstrija vstopila v vojno s Francijo (dezertacije - predvsem hrvaških vojakov). Neznani Srb, ki je živel na Dunaju, je leta 1794 napisal spomenico, v katerem izraža razočaranje ogrskih Srbov po Temišvarskem zboru in ukinitvi Ilirske dvorne pisarne. Osvobodite pričakuje s strani Francozov in od Madžarov ali Avstrijce, na osnovi česar sklepamo, da ni pripadal skupini Martinovičeve zarote. Martinovičeva zarota je najpomembnejše gibanje v duhu francoske revolucije v takratnih Ogrskih pokrajinah. V njej so sodelovali tako Srbi kot Hrvati. Ignjat (Ignacij?) Martinovič (srbskega porekla, profesor matematike in fizike, dvorni kemik) se v obdobju vladavine Leopolda II zavzema za uvedbo predstavnikov kmetov in meščanstva v Ogrski sabor; polemizira proti ogrski stanovski opoziciji; pri Leopoldu II se zavzema za izpeljavo pozitivnih reform brez nasilja ameriške in francoske revolucije. Član zarote je bil tudi Hajnoši, ki je bil podžupan Srema, zavzema pa se za deookratizacijo »**komitatskih skupščin**«. V obdobju Franca II, reformne ideje ne popuščajo zato se Franc vedno bolj naslanja na duhovščino in ogrsko plemstvo, s čemer **jožefinci** izgubljajo svoj vpliv, kompetenca policije pa j vedno večja.. V nastali situaciji nastane ilegalna demokratska zarota. Martinovič (ni več dvorni kemik) ustanovi 2 organizaciji: Društvo reformiranih (za odcepitev Ogrske od Avstrije; ogrski sabor bi sestavljali 2 komori – ena za plemstvo, druga za meščane in kmete) in Društvo svobode in enakosti (bori se za končni cilj demokratične revolucije). Ogrsko bi organizirali kot federativno državo, glede na jezik prebivalstva: ožja Madžarska, Ilirija (od Dalmacije, Hrvaške, Slavonije), Slavonica (slovaške oblasti) in Valachica (romunske oblasti). V zaroti, ki šteje približno 300 članov, sodelujejo predvsem neplemiči. Po odkritju zarote sledijo aretacije in sodni procesih (za 42 zarotnikov) na katerih obsodijo 18 zarotnikov na smrtno kazen (usmrtijo jih le 7 – med njimi so Martinovič in Hajnoši).

Med prve dokaze o prisotnosti privržencev francoske revolucije štejemo revolucionarno pesen v hrvaščini ter drevo svobode v Zagrebu. Delovalo pa je tudi nekaj agitatorjev. K njim prištevamo tudi Josipa Kralja. Ko so oblasti zvedela za njegove aktivnosti so ga

poklicali na zagovor, vendar je Kralj še pred zagovorom storil samomor. Znano je, da so na hrvaškem delovale prostožidarske lože, vendar ni znano kakšna je bila njihova politična orientiranost. Hrvaška je imela tudi svoje jožefince, med katerimi sta bila tudi zagrebški veliki župan Škrlec in zagrebški škof Vrhovac, ki je po smrti Jožefa II preprečil obnovitev samostanov, ki jih je Jožef II ukinil (in s tem preprečil, da bi se Martinovič vrnil v frančiškanski samostan). Tako kot Škrlec in Vrhovac verjetno tudi velika večina jožefincev ni prešla v ilegalo.

Pri ogrskih Srbih je jožefinizem in razsvetljenstvo pripravilo pot idejam francoske revolucije. Centralna osebnost je bil Jakov Sečanec, znan predvsem po svojem delovanju v temišvarskem saboru. Aretiran je bil leta 1794, vendar so ga po Hajnoševi trditvi, da ni sodeloval v zaroti, izpustili.

Iz istih razlogov kot Martinovičeva zarote se oblikuje tudi krog okoli Andreasa Ridela. Skupina je imela svojo prisego, skrivni znak za prepoznavanje, pisali so brošure, pesmi ... Organizacija je bila razkrita 1794 – sledile so prve aretacije. Ker takratno avstrijsko civilno pravo ni poznalo smrtne kazni so člane obsodili na dolgoletne zaporne kazni (Ridel je dobil 60 let). Edini zarotnik iz slovenskih pokrajin je bil grof Hoenvart, ki je v zameno za informacije o Ridlu, bil predčasno izpuščen iz zavora. Tudi med predstavniki slovenskega narodnega preporoda je bilo nekaj pristašev francoske revolucije: Martin Kuralt (Linhartov prijatelj, knjižničar v Lvoyu, kasneje nekaj desetletij interniran po različnih samostanih); dokaj aktivni so bili na Štajerskem; podatki za Koroško so skopi; v Ljubljani je živelo nekaj članov nekranjskih prostožidarskih lož – krog je verjetno podoben tistemu, ki ga je Lukman predlagal cesarju Leopoldu II za reševanje kmečkih pritožb. V Ljubljani je torej obstajal krog ljudi, ki se ni strinjal z vladajočim sistemom, ni pa dokazov, da so prešli v ilegalno delovanje. Kakšno je bilo Linhartovo mnenje se ne ve, politično sumljiv je postal avstrijski oblasti šele v trenutku njegove smrti, ko je odklonil duhovnika. Zaradi tega dejanja so oblasti prepovedale **komemoracije**.

Aktivnost Žige Taufererja je ostala neznana dunajskim in ogrskim jakobincem, šele sedaj postaja njegova vloga bolj jasna. Baron Žiga Tauferer je izhajal iz ene izmed najuglednejših kranjskih družin. Rojen je bil v Ljubljani, vojsko je služil v Vojni krajini, kasneje pa se je ukvarjal s trgovino (ki ni ravno cvetela, nekaj časa je zaradi obtožb preživel v zaporu). Leta 1794 se je odpravil z Dunaja, v Ljubljano, kjer je zaprosil potni list, vendar je kasneje prečkal avstrijsko-beneško mejo brez njega. Na zahtevo Robespierrovega mlajšega brata je v Genovi prevedel italijanski tekst (avtor dela verjetno Leskovič, ki je živel v Trstu in je bil beneški državljani) v francoščino o **revolucionisanju** nekaterih avstrijskih dežel. Tauferer je med drugim sam sestavil spomenico, za katero sta vir tako poročila avstrijskih vohunov kot tudi originalnem tekstu v francoščini (datiranemu 16.6.1794). Temelj njegove spomenice je dejstvo, da v Vojni krajini živi oboroženo in nezadovoljno prebivalstvo. Tauferer se ponudi, da organizira v Vojni krajini (prišel bi pod pretvezo, da je trgovec z lesom iz Španije) vstajo, ki bi se z avstrijsko-turške meje razširila na celotno Vojno krajino in sosednje države. Zaradi vstaje bi morala avstrijska vojska uporabiti del sil, ki se sedaj bori proti Francozom za zadušitev vstaje. Spomenice je sicer prišla v Pariz, vendar pa odgovora ni bilo (verjetno povezano s padcem Robespierra). Med 1794 in 1795 Tauferer sodeluje v bojih na italijanski fronti (proti Avstrijcem) in kot tolmač pomaga pri sporazumevanju z avstrijskimi dezerterji. 28.7.1795 poda predlog generalu Kelermanu o formiranju enega **frajkora**, ki bi ga sestavljali prostovoljci in dezerterji. Financirala bi ga skupina trgovcev iz Genove.

Skupino naj bi sestavljalo približno 600 ljudi madžarske, hrvaške in poljske narodnosti ter 200 Italijanov iz Piemonta in Lombardije. Te skupine so verjetno delovale zunaj redne francoske vojske, njihova naloga pa so bile predvsem partizanske akcije proti Avstrijcem ter propaganda v stiku z avstrijskimi vojaki. Glede na to, da so bile dezertacije v avstrijski vojski med letom 1794 in 1795 masovne je bil ta načrt veliko bolj realen kot pa spomenica. Novembra leta 1795 Tauferer pristane v avstrijskem ujetništvu, ki vzbudi veliko zanimanje na Dunaju, kamor ga transportirajo pred vojaško sodišče. General Šerer (FR) je sicer vztrajal, da se ga izroči Francozom, vendar pa v francosko vodstvo ni pokazalo pretiranega navdušenja nad idejo. S tem je bila Taufererjeva usoda zapečaten. V preiskavi ni Tauferer nikogar kompromitiral (omenil je le osebo, ki je že bila obsojena). Obsodba se je glasila odvzem plemiškega naslov ter smrt z obešanjem (kazen izvršena 24.5.1796). Taufererjevi motivi so bili očitno ideološki – formirala ga je **loža** in navdušenje nad francosko revolucijo.

V trenutku Taufererjeve smrti je bila situacija na italijanski fronti že spremenjena – 1796 je francoska vojska pod Napoleonovim poveljstvom doživela veliko zmag, marca 1797 pa so Francozi že prestopili italijanske meje. Center vojske je prodiral čez Koroško v severno Štajersko, desno krilo pa od Gorice čez Ljubljano v južno in centralno Štajersko. 18.4.1797 je v Leobenu sklenjen preliminarni mir, po katerem so se francoske enote umaknile iz starih avstrijskih pokrajin in se skoncentrirale v Furlaniji. To je bila edina okupacija slovenskih pokrajin s strani vojske francoske revolucije ter edini primer, ko je Napoleon (poveljeval je eni izmed armad) bival (potoval je čez Goričko in Koroško ter ob vrnitvi čez Ljubljano in Trst) v kakšni izmed pokrajin bivše Jugoslavije. Med nekajtedensko okupacijo lahko iz Napoleonovih razglasov razberemo, da ni načrtoval večjih sprememb ter da je nameraval obdržati stare zakone. Za Kranjsko je imenoval »centralni gubernij«, ki so ga sestavljali Lukman, trije člani iz predlagane komisije za reševanje kmečkih pritožb (prostozidarji), prisotnih pa je bilo še nekaj drugih članov (članek ne specificira kateri drugi člani naj bi to bili), ki so morali priseči, da bodo izpolnjevali ukaze francoske republike. Magistrat mesta Ljubljane se spremeni v »**municipaliet**« (mestni?/mestna uprava), ki dobi nove člane. Prebivalstvo okupiranih krajev je najprej pod vtisom protijakobinske propagande, vendar so kmalu ugotovili, da so Francozi korektni. Iz arhivskih virov izvemo, da sta 2 komisarja Italijanske republike leta 1797 podala predlog »Centralnemu guberniju«, da se Goriško-Gradiščanska priključi njihovi republiki vendar je bil predlog z ogorčenostjo zavrnjen. Največje mesto v okupiranih pokrajinah je bi Trst, kjer so se frankofili zbirali, organizirali manifestacije, vendar so frankofili še vedno predstavljali manjšino.

V prvem členu tajnih klavzul preliminarne mira v Leobenu (18.4.1797), je bila Avstriji priznana kot kompenzacija za teritorialne izgube, večina ozemlja Beneške republike (v vojni nevtralna), predvsem beneška Istra in Dalmacija. Dopolnilo je ostalo tajno vse do mira v Campo Formiu 17.10.1797. Med tem je bila 12.5.1797 v Benetkah razglašena demokratična republika, ki se prav tako zanima za Istro in Dalmacijo (ustanovijo celo poseben »dipartimento« za stike u omenjenima pokrajinama). Med Dalmatinci je bilo zelo malo privrženecv francoske revolucije, nekaj več jih najdemo med Dalmatinci, ki živijo zunaj Dalmacije (Benetke), zato Comitato di salute pubblica (demokratična republika) pošlje Đanluka Granjina in Anđela Kalafatija v Dalmacijo kot svoja predstavnika. Mestna aristokracija, ki se boji za svoje imetje in politični položaj, nastopi proti Francozom, demokratične beneške oblasti ne priznava niti zadnji providur za

Dalmacijo. Največji vpliv na mase pa ima duhovščina, predvsem frančiškan Andrija Dorotič, ki je prišel iz Benetk in vodi propagando proti beneškim in francoskim Jakobincem ter ateistom, istočasno pa zagovarja cesarja Franca kot ogrskega kralja. Garanjinu se ni uspelo izkrcati v Dalmaciji, v Splitu so ubili polkovnika Matutinovića, njegovo ženo in sodelavca, v Šibeniku francoskega konzula in njegovo ženo, zažgali so hišo bratov Garanjin v Trogirju ... Motivi množic niso bili le ideološki (dolgoletno zatiranje), meščani se bojijo kmetov.

V beneški Istri je bila situacija nekoliko drugačna. Plemstvo v mestih se boji izgube privilegijev, zato postanejo avstrofilii (zavzemajo se za predajo Istre cesarju Francu kot ogrskemu kralju) – vodilna osebnost je Aostino Karli Rubi (sin Đarinalda Karlija). Nasprotujejo jim plebejsko prebivalstvo ter posamezni intelektualci in patriciji (plemiči?). Glavni demokratični agitatorji sta duhovnik Đanbatista Brati in odvetnik Nikolo Frančeski. 5. junija pride v Izoli in Koprju med nasprotniki do krvavih bojov. Beneška oblast je momentalno (trenutno) priznana, formirajo se nove občine (spopadi med plemstvom in množico, sodelujejo tudi hrvaški kmetje iz Kanafanara, vendar se meščani Koprja vseeno bojijo slovenskih kmetov). 10. junija pride v Koper avstrijska vojska, sedaj se za Avstrijo izreče tudi škof, tako da je Beneško zavzetje trajalo vsega teden dni. 30. junija vstopi avstrijska vojska v Zadar in kmalu po tem okupira celotno Dalmacijo. Avstrijska oblast vodi v Istri procese proti predstavnikom demokratičnega gibanja, v Dalmaciji pa ne priznavajo nikakršno spremembo v prehodnem obdobju. Zagrebški škof vrši pritisk na hrvaško, metropolit Stratimirovič pa na srbsko duhovščino (na osnovi tega, da je v srednjem veku Dalmacija pripadala Hrvaški in s tem Ogrski). V tem gibanju so sodelovali tudi italijanske patricijske mestne uprave ter tudi beneška Istra. Pomembno je vedeti, da patriciji vedo, da avstrijska birokracija ogroža njihovo avtonomijo ter da duhovščina ne podpira jožefinske cerkvene politike (o bojim je bolj všeč ogrski sistem). Priključitvi Dalmacije Hrvaški in s tem Ogrski Dunaj nasprotuje – grof Turn ostro nostopi proti gibanju za priključitev, ki okoli leta 1802, ponikne za nekaj desetletij.

Tudi demokratično gibanje ni italijansko narodno gibanje, kar dokazujejo kasnejše aktivnosti njihovih predstavnikov – razdelijo se na 2 tabora: Garanjin in Kalafati imata pomembno funkcijo v francoski upravi po letu 1805, medtem ko Andrija Dorotič organizira leta 1809 upor proti Francozom v Dalmaciji.

V Dubrovniški republiki so bili podporniki francoske revolucije predvsem bogati trgovci, ki so sodelovali s Francijo ter nekaj plemiških družin. Za Francoze je bil Dubrovnik zanimiv, ker so preko nevtralne Beneške republike in nevtralnega Dubronika, vzdrževali vezi s Turčijo. Poleg tega je bil Dubrovnik civilizirano mesto, ki bi lahko prenašal francoske ideje sosednjim pokrajinam, kjer prav tako govorijo »ilirsko« (to je francoski odposlanec Dekorš opazil že 1793). V publikaciji iz leta 1802 (2 leti pred srbskim uporom) zasledimo, da je srbsko pravoslavno ilirsko prebivalstvo pričakovalo osvoboditev z ruske strani vendar kasneje ilirski in grški demokrati ter Francozi upajo, da bo postal Dubrovnik izhodiščna točka za uničenje (miniranje) 3 največjih monarhij. A mir v Campo Formiu in ruske zmage v Italiji preprečijo realizacijo teh načrtov. Vendar je imela ta francoska aktivnost indirektno posledico – Rusija je pomagala pri srbskem uporu tudi zato, da ne bi prevladal Francoski vpliv.

Adam Čartoriski se je že zgodaj srečal z mislimi Scipiona Piatolia o nacionalnih posledicah ideologije francoske revolucije, kasneje je kot zunanji minister Aleksandra I

leta 1806 napisal spomenico, v kateri je sklenil, da ni v Ruskem interesu ne aneksija balkanskih pokrajin južno od Save ne razdelitev drugim državam, temveč ustanavljanje manjših avtonomnih državic pod ruskim nadzorom (**sizerenitetom**) v mednarodnih odnosih – na ta način naj bi onesposobili Francoski vpliv.

Obdobje Napoleona I

V Napoleonovi politiki o JV Evropi obstajajo določene konstante, ki so pomembne za prvi srbski upor in zgodovino Ilirskih provinc. V obdobju med Tilsitom (julij 1807) in Erfurtom (oktober 1808), ko se pripravljajo načrti za razdelitev evropskega dela Turčije, smatra Napoleon za francosko vplivno območje: Bosno, Makedonijo, Albanijo, Grčijo in J Romelijo. Rusiji je pripravljen prepustiti obdonavske kneževine, S Bolgarijo, medtem ko je Srbijo pripravljen prepustiti Avstriji in nikakor Rusiji. Po Erfutu načrti za razdelitev Turčije niso več aktualni - še vedno je pripravljen priznati obdonavske kneževine kot rusko interesno sfer, J od Donave je za status quo ante (še vedno pripravljen za predajo Srbije Avstriji).

Tudi Ilirske province imajo predzgodovino (Jadransko kraljestvo), motivi francoskih teritorialnih zahtev iz leta 1806 so danes povsem jasni:

- zavarovati kopenske stike med Italijo, nekdanjo beneško Istro in Dalmacijo;
- priti do kopenske meje s Turčijo v primeru njene obrambe ali razkosanja;
- v interesu kopenske blokade onemogočiti stike Anglije z vzhodno obalo Jadrana;
- omogočiti francoskim lavantinskim trgovcem kopensko povezavo s Turčijo.

Napoleonova želi s svojo politiko Francozom omogočiti prevlado na obalah Mediterana in predvsem onemogočiti Rusiji dostop do Mediterana.

Pri francoskih teritorialnih zahtevah **nacionalni momenat** ni več pomemben: Avstriji prepustijo pokrajine, ki so bolj oddaljene od Jadrana (1/2 slovenskega etničnega ozemlja, Hrvaško S od Save), Napoleon nima več pretenzij po Srbiji.

Dalmacija in bivša beneška Istra sta med letoma 1805 in 1809 pripadale Italiji (administracija ista pred in po l. 1809), kasneje pa Ilirskim provincam. Kontinentalna meja (z Italijo) je večinoma potekala po Soči, z manjšo korekturo iz strateških razlogov v primeru, da bi se ilirske province kdaj vrnile k Avstriji.

Kljub naštetemu pa to ne pomeni, da Francozov ni zanimal jezik in nacionalnost njihovih podložnikov. Marmont in Domeniko Garanjin sta že pred l. 1809 podpirala Apendinija in Štulija, ki sta želela, da bi se na dubrovniškem kolegiju predavalo tudi v hrvaščini. Od 1806 do 1810 izhaja časopis Kraljski Dalmatin. Po drugi strani pa je providur Dalmacije Dandolo podpiral italijanizacijo Dalmacije.

Beseda »ilirski« ima v titem času več pomenov:

1. lahko je sinonim za besedo slovanski;
2. za Apendinija (l. 1898) je to v ožjem smislu jezik Bosne in Dalmacije, torej kasnejši srbohrvaški književni jezik (v širšem smislu tudi jezik Slovencev in Hrvatov iz Hrvaške).
3. avstrijska administracije je pod pojmom natio illyrica vodila pravoslavne Srbe (oz. pravoslavne Srbe in Romune).

Francozi so se leta 1809 za razlago prosili Kopitarja. Odgovoril je, da na slovanske jugo obstajata 2 jezika: slovenski jezik obsega tudi hrvaške **kajkavce**; medtem ko drugi jezik, ki obsega vse **štokavce** lahko imenujemo tudi ilirski jezik, vendar je bolj pravilen izraz

zanj srbski oziroma slavosrbski. Vodnik meni, da slovenski in srbski skupaj tvorita ilirski jezik (ena izmed vej slovanskih jezikov).

V Ilirskih provincah (pa tudi zunaj njih) se to ime pogosto interpretira kot nacionalno (ideja o Iliriji oživiljeni) – Vodnik je samo postavil formo, ki je postala popularna, govori pa o širjenju te politične tvorbe na jugovzhod.

V nacionalnem pogledu je bila realizirana le ena reforma – Marmonov dekret iz leta 1810, ki je uvedel »la langue du pays« v OŠ in gimnazije. Dekret je bil realiziran v slovenskih pokrajinah, kjer je Vodnik pripravil učbenike, medtem ko se je v Dalmaciji obdržal italijanski jezik.

Progressivne francoske reforme (glede na prejšnjo ureditev): uprava in sodstvo preideta v državne roke; fevdalci izgubijo javne funkcije; ukinjeni so privilegiji v sodstvu, pri davkih in deloma vojaškem vpoklicu; ukinjeni so cehi.

Podporniki novega režima so bili nekateri stari jožefinci ter privrženci francoske revolucije ter nekateri trgovci, uradniki in pripadniki svobodnih poklicev, Židje, posamezni plemiči in duhovniki. Zbirajo se v prostozidarskih ložah, ki se nahajajo v večjih mestih in imajo skupaj nekaj 100 članov.

Nasprotniki francoskega sistema so: plemiči, patriciji v primorskih mestih, duhovščina, mali obrtniki v mestih (zaradi ukinjanja cehov).

Javno mnenje formirajo poleg ideoloških momentov tudi: prispevki v obdobju okupacije, visoki davki po aneksiji, vojaški vpoklic, ob morju pa tudi angleška blokada jadranske obale. Pri večini narodov v Ilirskih provincah se pojavljajo frankofili in frankofobi – napačno je mnenje, da je politična orientacija odvisna od narodnosti. Pri Slovencih narodni **preporoditelji** Francozom priznavajo zasluge za jezik, politično pa se delijo na frankofile in avstrofile. Hrvaški frankofili so nasprotniki fevdalne ureditve, medtem ko plemstvo formira »ogrsko stranko«. V Trstu je večina prebivalstva protifrancosko usmerjena; v Istri se je situacija po letu 1797 spremenila – frankofilstvo je zreducirano na manjše skupine; frankofile pa najdemo tudi v Dalmaciji in Dubrovniku.

Glavni problem Ilirskih provinc je problem fevdalnega sistema: Francozi so ukinili vse javne funkcije zemljiške gospode in vse osebne obveznosti kmetov, realne obveznosti ostanejo (tlaka, naturalne dajatve). Mnenja francoske administracije so deljena in šele leta 1813 generalni intendant Šabrol (šef civilne administracije provinc), pride do zaključka, da si je potrebno pridobiti podporo kmetov, ker si jo pri plemičih ne bodo mogli. Sledi kmečki upor na Dolenjskem ter vojna z Avstrijo. Ob evakuaciji Fuše (zadnji generalni guverner provinc) izjavi, da bi si lahko pridobili prebivalstvo samo če bi ukinili fevdalni sistem, vendar je za to že prepozno ter da bi to nasprotovalo Napoleonovi direktivi, da je potrebno čimmanj posegati med družbene razrede.

Gibanja za ideje francoske revolucije v teh pokrajinah niso masovna, tako kot so to bila v nekaterih drugih evropskih državah zunaj Francije (v tem se razlikujejo tudi od prve srbske vstaje/upora). Kljub temu pa jim pripada mesto v predzgodovini kasnejših gibanj in meščanske revolucije 1848.